

Scénář nové expozice Pravěk a středověk Vyškovska

Mgr. Klára Rybářová – archeoložka

Bc. Mgr. Miroslav Nedorostek, Ph.D. – historik, vedoucí oddělení odborných činností

Úvod – současný stav:

Expozice se nachází v posledních dvou místnostech 1. nadzemního podlaží východního křídla tzv. Starého zámku. V současné době jsou expozice v tomto křídle koncipovány tak, že nejstarší dějiny jsou umístěny v nejzazší místnosti (1.), středověk v prostřední (2.) a novější historie v poslední místnosti (3.) zámeckého traktu.

Idea nové expozice:

Nová expozice vznikne ve dvou prvních místnostech (podlahová plocha celkem cca 118 m²). Aby byla zachována časová posloupnost, je pravěku věnována opět zadní místnost (1.) a středověku prostředí (2.). Dojde však k rozvolnění prostoru – část expozice pravěku je přesunuta do místnosti středověku.

Filosofií expozice je představit jednotlivá období moderním estetickým způsobem (mj. využitím audiovizuálních a digitálních prostředků) s maximálním důrazem na prezentaci lokálních nálezů a místního kontextu. Cílem expozice je prezentovat minulost srozumitelně, atraktivně a názorně tak, aby byl návštěvník obohacen o poznatky antropologického charakteru v nejširším slova smyslu.

Expozice přistupuje k prezentaci multidisciplinárně a sledované jevy zasazuje do širších souvislostí: evropský a celosvětový kontext, proměny podnebí, přírodních podmínek atp. Z tohoto důvodu jsou do expozice zařazeny mj. i prvky přírodovědného charakteru.

Pro zvýšení srozumitelnosti a přehlednosti má expozice jednotící prezentační příběh, který je využitelný i pro potřeby edukačních programů.

S ohledem na místní geomorfologii a kontinentální polohu je prezentační příběh založen na fenoménu cesty a všech souvisejících jevů: migrace obyvatelstva, přesun zboží a znalostí, obchod, záchytné a ochranné body v krajině atd. Motiv cesty je rovněž využit jako metafora toku času, spojnice jednotlivých období. První místnost má podobu křižovatky s rozcestníkem uprostřed.

Dalším důležitým vyprávěcím prvkem expozice určeným pro mladší návštěvníky je edukační průvodce – postava šamana/kněze. Šaman byl zvolen s ohledem na svoji přirozenou atraktivitu, protože je součástí svého společenství, a přitom je z něj jistým způsobem vyčleněn. Díky svému výlučnému postavení může přirozeně představovat sledované jevy ve větší komplexnosti (od stravy, bydlení až po rituály) a s odstupem pozorovatele. Práce se šamanem umožňuje využít charakteristiku této postavy: motiv zasvěcení, výlučnosti, extravagance, komunikace s duchy, tj. s minulostí i budoucností atd. Postava šamana se ve středověku přeměňuje v postavu kněze/mnicha/poustevníka. Opět člověka jistým způsobem spojeného a zároveň vyčleněného ze společnosti, nositele moudrosti, jisté nedotknutelnosti atd., postavy představující venkovskou každodennost i dvorské slavnosti.

Vizuálně expozice využívá hry světla a stínu, dále auditivní a vizuální prostředky. Exponáty jsou nasvíceny na tmavém pozadí, aby nebyly rušeny okolím, využita je maximální výška výstavních prostor. Jednotlivá období mají vlastní interaktivní, audiovizuální a digitální prvky (vlastní dotykovou obrazovku, sluchátka, QR kód). Dioramata využívají stavební prvky jednotlivých místností. Dochované architektonické prvky ostění, dveří atd. jsou začleněny do expozice. Filozofií prezentace je upozadění rušivých prvků ve prospěch vystavených exponátů, doprovodných textů a prvků (tomu je podřízená barevnost a celkové provedení vitrín a dalších prvků expozice)

Digitální obsah je možné postupně doplňovat o další informace, aby bylo možné rozsah informací rozšiřovat, upravovat a doplňovat. Cílem je poskytnout jak informace zobecňujícího charakteru k danému období, lokální zajímavosti, ale také podrobnosti k vystaveným předmětům a jejich zasazení do kontextu (např. srovnání četnosti nálezů napříč ČR).

Místnost 1:

Směr prohlídky – expozice začíná vlevo od vstupu – schodiště.

Uložení exponátů a replik

– na samonosné konstrukci kopírující svíslé zdivo do výšky kleneb, případně oken a dalších architektonických prvků. Na konstrukci jsou zavěšené různě velké **vitríny** ze dřeva a skla s jednotlivými nasvícenými exponáty (každý nález ve vlastní vitríně/na vlastním podstavci), mezi nimi krátký text k jednotlivým obdobím. Ve vitrínách s kovovými předměty je kvůli vlhkosti prostředí umístěn i silikagel.

– na **stole** (pod vitrínami) – v horní části s osvětlenými drobnými nálezy a dotykovým displejem, případně zkumavkou s pachovou stopou. Pod nimi zásuvky s nálezy/replikami.

Na zdi krátké texty k jednotlivým epochám pravěku a QR kódy.

Podlaha

Varianta A:

Zvýšena o 40 cm (ke 2. schodovému stupni) – prosklená

Pod podlahou (sklem) vede cesta časem a pravěkými kulturami, lemovaná keramickým depotem (Ivanovice 6, obj. 529C) a replikami objektů – hrob ze starší doby bronzové (pohřeb těhotné ženy z Markovy cihelny ve Vyškově)), lidská oběť (Ivanovice 3/2), depoty z Černova, žárový hrob.

Promítání časové mapy Vyškovska na podlahu, ve které by se postupně objevovala/mizela místa osídlení pravěkými kulturami.

Varianta B:

Zachována stávající úroveň podlahy. Na podlaze naznačena cesta časem a pravěkými kulturami.

Promítání časové mapy Vyškovska na podlahu, ve které by se postupně objevovala/mizela místa osídlení pravěkými kulturami.

Střed místnosti:

Model vysokého rozvětveného stromu. Na větvích jsou zavěšeny obětiny a pentle. Posedávají na něm ptáci, po kmenu šplhá veverka.

Varianta A:

Kolem stromu je kulatý stůl s interaktivními prvky.

Varianta B:

Ke stromu jsou přistavěny 4 panely tvořící rovnoramenný kříž a dělíci prostor na 4 sekce s úkoly a hrami:

1. sekce – na panelech dřevěné skládačky s obrázky zvířat (mamut, jeskynní medvěd, bizon, sob). Každý obrázek je rozdělen na několik čtverců. Jedno okénko je vynecháno. Návštěvník posouvá čtverečky tak dlouho, až složí obrázek.
2. sekce – na stěnách různě umístěné hádanky – po odsunutí/otočení placky s dotazem se objeví odpověď
3. sekce – „výstavba pravěkého domu“ – na dřevěném rámu ve tvaru „L“ budou připevněné svíslé dřevěné kůly (konstrukce stěn domu), návštěvník bude bužírkou nebo podobným materiálem stěny vyplétat. Na stěnách (panelech) budou obě stěny dokresleny až po střechu/včetně střechy.
4. sekce – „poznáš, co jsi našel?“ – na stěnách jsou rozmístěné krabičky, návštěvník otvorem prostrčí ruku a hádá, co našel

Levá stěna:

1. Představení **průvodce** celou expozicí – šaman
2. Úvodní text
3. **Paleolit a mezolit**
 - vitríny
 - mamutí stolička a kosti, zuby nosorožce
 - stůl
 - štípané kamenné nástroje, zuby koně a jeskynního medvěda,
 - repliky suroviny pro výrobu štípaných nástrojů (pazourková/rohovcová hlíza), otloukače a retušéru, štípané industrie (sekáč, pěstní klín, listovitý hrot, kostěný hrot se skládaným ostřím) a kožená podložka
 - displej
 - krajina
 - oděv a klima
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - krátké filmy – výroba štípané industrie
 - kvíz – výběr zvířat žijících v době ledové

- texty a obrázky k tématu
- zvuky (vítr, lámání ledu, medvěd)
- pachová konzerva – kůže

Roh místnosti:

Čelní strana **domu** ze dřeva a hlíny – pokračování stavby i interiéru jen naznačeno – přechází v kresbu.

Stěna s kamny:

1. **Replika tkalcovského stavu** (vedle domu)
2. Nad kamny **replika vrtáku**, nad ním v rámu zavěšená **látka** utkaná podle otisku na nádobě kultury s lineární keramikou, a ještě výše srna ve skoku (celá/část) se šípem v těle

Zkosený roh:

Neolit

- vitríny – keramika kultury s lineární keramikou, s vypíchanou keramikou, moravskou malovanou keramikou, broušená industrie, zrnotěrka s drtidlem,
- stůl
 - hliněné plastiky, štípané kamenné nástroje, vývrtky
 - replika sekery a sekeromlatu
- displej
 - krajina
 - oděv a klima
 - fotografie otisku tkaniny na nádobě k. s lineární keramikou z Lulče
 - krátké filmy – výroba keramiky formou nálepu
 - kvíz – skládání rozbité nádoby
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty a obrázky k tématu
 - zvuky (ovce, koza, prase)
 - pachová konzerva – pryskyřice

Stěna s portálem:

1. Eneolit

- vitríny – keramika kultury s nálevkovitými poháry, se šňůrovou keramikou, zvoncovitých pohárů, protoúnětické kultury, replika puklice stollhof
- stůl
 - nátepní destičky, štípané a broušené kamenné nástroje, kostěná industrie (knoflíky), měděné ozdoby a předměty, přesleny
 - repliky – pazourková sekera, štípaná kamenná dýka kultury se zvoncovitými poháry, pazourková sekera, šíp s pazourkovým hrotem, vřetenem (s přeslenem)
- displej
 - krajina
 - oděv a klima
 - kvíz – účel nátepní destičky, kdo ji používal
 - krátké filmy – spřádání vlny pomocí přeslenu
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty k tématu
 - zvuky (vůz tažený skotem)
 - pachová konzerva – hlína

2. Hrob těhotné ženy z Markovy cihelny (pod portálem) – replika

Varianta A:

Pod prosklenou podlahou.

Varianta B:

Na úrovni podlahy.

3. Starší a střední doba bronzová:

- vitríny – keramika únětické kultury a středodunajské mohylové kultury, měděné a bronzové hřivny, bronzové sekerky a nápažníky
- stůl
 - bronzová dýka, jehlice, náramky, parohové nástroje a kostěná industrie
 - repliky – bronzové sekyrky
- displej

- krajina
- oděv a klima
- kvíz – způsoby používání hřivny
- vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
- texty a obrázky k tématu
- zvuky (dílna)
- pachová konzerva – dřevo/piliny
- krátké filmy – strava

Výklenek:

Replika hrobu obětované ženy z lokality Ivanovice 3/2 (obj, 818). Na zdi rekonstrukce situace a rituálu.

Varianta A:

Hrob umístěn pod skleněnou podlahou.

Varianta B:

Hrob umístěn na úrovni podlahy.

Zkosený roh vedle výklenku a navazující stěna s oknem:

1. **Mladší a pozdní doba bronzová:**

- vitríny
 - keramika kultur popelnicových polí, keramické podstavce a kotouče, bronzové sekerky, hroty kopí, hliněná závaží
- stůl
 - originály z hrobu 818 v Ivanovicích 3/2, bronzové ozdoby, nože, dýka, sekerky a hroty kopí a šípů, kadlub, postranice
 - repliky – kadlub s finálním výrobkem (jehlice/srp/...)
- displej
 - krajina
 - oděv a klima
 - krátké filmy – zpracování bronzu
 - kvíz – hlava koně – doplnit části postroje (postranice, udidlo, faléra...) a ověření správnosti

- vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
- texty a obrázky k tématu
- zvuky (oheň)
- pachová konzerva – uhlíky

2. Halštát

- vitríny
 - keramika, džbánček vekerzucké k., nánožníky (Zajbót), tyglíky, kamenný brousek, depot z Pavlovic (zápůjčka z MZM Brno)
- stůl
 - jantarové korálky, bronzové pukličky z opasku, železný opasek, udidlo, harfovité spona
 - repliky – opasek
- displej
 - krajina
 - oděv a klima
 - krátké filmy – zpracování železa
 - kvíz – „oblékačka“
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty a obrázky k tématu
 - zvuky (kovářská dílna)
 - pachová konzerva – sůl

Výklenek s oknem:

Hrnčířský kruh s replikou nádoby a po stranách poličky s replikami nádob, hliněnými kolečky a dalšími pomůckami

3. Latén

- vitríny
 - keramika, zbraně – meč, hrot kopí
- stůl

- skleněné korálky a zlomky náramků, spony, náramky, nánožníky, nákrčníky, replika depotu z Černova
- displej
 - krajina
 - oděv a klima
 - krátké filmy – výroba skleněných a sapropelitových náramků
 - kvíz – pexeso
 - rekonstrukce pohřbů
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty a obrázky k tématu
 - zvuky (koně)
 - pachová konzerva – železo

Výklenek:

Dveře s klíčem zavěšeným na kůži/více klíčů – vyber ten pravý – možnost vyzkoušet si otevírání dveří pomocí hákového klíče. Na dveřích visí cedule se zadáním – vyber klíč a otevři dveře + po otevření dveří se dozvíš, jaký vynález do našich zemí přinesli Keltové. Ve výklenku za dveřmi jsou umístěné zbytky žernovů.

Stěna vpravo od schodů:

Pozadí laténské vesnice a před ním replika žernovu.

Místnost 2:

Místnost navazuje na expozici v místnosti 1, časově začíná dobou římskou a končí vrcholným středověkem.

Směr prohlídky – vlevo ode dveří při průchodu z místnosti 1, tj. podél nádvoří zámku.

Vizuální styl a způsob prezentace exponátů a replik jsou totožné s první místností.

Stěna vlevo:

Doba římská

- vitríny
 - keramika, zbraně, cihla
- stůl
 - spony, terra sigillata, kost. hřebeny
- displej
 - mapa římské říše (severní hranice a Barbarikum)
 - oděv a klima, vojenské tábory, stavební obětiny, pohřební ritus, zemědělství
 - krátké filmy - vojenství
 - kvíz – postav dům (přiřazování jednotlivých komponentů k obrázku)
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty a obrázky k tématu
 - zvuky (štěkot psa)

Roh místnosti:

Na panelu (ve tvaru „L“) s vyobrazením krajiny se zvířít a tůní jsou různě rozmístěná dvířka a otočné kotouče, za kterými se ukrývají boxy s nálezy/replikami/informacemi/hádkami.

Stěna podél nádvoří:

1. Druhý okenní výklenek – **figurína ženy** z doby stěhování národů (využití repliky z výstavy Markova cihelna). Pozadí tvoří fotoroleta s krajinou/vnitřkem domu.

2. Doba stěhování národů

- vitríny
 - keramika, deformovaná lebka

- stůl
 - spony, přezky, kost. hřebeny, korálky
- displej
 - mapa přesunu Germánů, Langobardů a Slovanů
 - oděv a klima, změny pohřebního ritu, umělá deformace lebek
 - krátké filmy
 - kvíz – najdi správnou cestu (labyrint)
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty a obrázky k tématu
 - zvuky (karavana/vozy – přesuny)

3. Třetí okenní výklenek – **hrob** slovanského muže. V nohách replika vědra, vajíčka a části dolních končetin. Pokračování scenérie ve fototapetě. Nad hrobem poletuje pták (holubice/vlaštovka/slavík/havran – symbol duše).

Roh místnosti:

Raný středověk/Slované

- vitríny
 - keramika, zbraně a nástroje, ostruhy
- stůl
 - S-záušnice, mince, ocílka, nože, brusle, gombíky
- displej
 - oděv a klima
 - krátké filmy – výroba záušnic a náušnic
 - kvíz – puzzle
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru – např. hlava ženy se záušnicemi na čelence
 - texty a obrázky k tématu (změny pohřebního ritu, pohanství versus křesťanství, Velká Morava, zánik Velké Moravy atd.)
 - zvuky (staroslovanský zpěv – např. v podání Karla Cyrila Votýpka)

Vpravo ode dveří do místnosti 3:

V této části místnosti je vestavěna místnost/stavba „chrámu“ kopírující zeď sousedící s místností 3. Do chrámu vedou dva vchody, u dveří do místnosti 3 a pak ke konci směrem do prostoru ke dveřím do místnosti 1, – k patce klenby.

1. Na užší stěně se nachází vchod v podobě sdruženého románského okna se vsazenými románskými architektonickými články z Melic a texty o středověku a o církvi.
2. V delší stěně je další vchod/východ. V něm jsou zasazeny fragmenty gotických portálů.
3. Vnitřek stavby je věnován tématu **církev**:

Ve výklenku na levé straně jsou vystaveny nasvícené nálezy z Melic. O něco dále pak kachle z Melic (na pozadí nákresu kamen) a kamenná románská křtitelnice. V okně jsou umístěny vitráže (fototapeta/samolepící folie) a před oknem napravo písařský pult/písařská dílna. V pravé stěně (z panelů) jsou zabudované vitríny s nasvětlenými nálezy, listinou Jindřicha Zdíka z r. 1141 (majetky olomouckého biskupství – I. zmínka o Vyškově) a displejem. Na stěnách je naznačena architektura gotického kostela a za písařským pultem skriptorium.

- Displej
 - zvuk (chorál)
 - Pustiměřská rotunda, klášter, Melický hrad
 - vyškovský hrad
 - církev a kláštery
 - náboženské války (důsledky husitských válek na Vyškovsku)
 - středověká architektura (příklady z Vyškovska)
 - mapa církevního zboží na Vyškovsku
 - práce ve skriptoriu, písaři, iluminátoři, vazači, výroba pergamenů...
 - pohřbívání – vývoj hřbitovů a pohřebního ritu
 - kvíz – skládačka kamen (doplňování kachlů do obrysu)
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty a obrázky k tématu

Středová část místnosti:

Je „rozcestím“ mezi „chrámem“, vesnicí, šlechtou a městem.

1. **Vesnice:**

Protažením kratší stěny s románským portálem vestavěného „chrámu“ vznikne na protilehlé straně roh s vesnicí, kde je umístěna replika kovárny a v zabudovaných vitrínách jsou vystaveny nálezy z Konůvek (zápůjčka z MZM) a repliky vidlí a rýče. Vedle kovárny, pod vitrínami:

- stůl
 - vinařský nůž, koželužský nůž, srpy, ovčácké nůžky
- displej
 - rozsah osídlení – vnitřní kolonizace a období velké kolonizace
 - změny v zemědělství, výroba potravin a konzumace jídla, řemesla
 - typy vesnic – jejich uspořádání, domy a jejich vybavení, hospodářská zařízení
 - oděv
 - kvíz – výběr zemědělských plodin pěstovaných ve středověku v ČR
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty a obrázky k tématu
 - zvuk (vesnice)
 - interaktivní mapa vesnic na Vyškovsku a jejich dějin (např. s informacemi o první zmínce s ukázkou příslušné listiny)
 - čichové stopy vesnice

2. Na druhé straně panelu s vesnickou tematikou visí interaktivní mapa lokalit (vesnic, hrádků, tvrzí a měst na Vyškovsku).

Stěna s okenním výklenkem a portálem:

Šlechta

1. Na delší stěně „chrámu“ směrem ke zdi umístěn text o šlechtě
2. Na stěně se soklem a s patkami klenby jsou umístěny repliky zbraní, pod nimi:
 - stůl
 - drobné nálezy
 - displej

- hradiska a hradská soustava, výstavba hradů
 - mapa hrádků a tvrzí na Vyškovsku (fotografie stávajícího stavu)
 - knížecí družina – pozemková šlechta
 - stolování, volný čas a zábava
 - kvíz – oblékání rytíře a dámy
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty a obrázky k tématu
 - zvuk (hudba)
3. Po obvodu okenního výklenku rozmístěny **lavice** (jako na hradě) s kožešinami a polštáři. Uprostřed stojí **vyšívací rám** s rozdělanou výšivkou. V okně fototapeta vyšívající šlechtičny.
4. U vyvýšeného portálu je zbudována **podesta** – v délce soklu pod portálem (2,7 m). Ve výklenku portálu je nakreslené schodiště do patra a v náznaku dalšího portálu kresba hodovní síně. Pod schodištěm je umístěna velká truhlice pro pomůcky na animační programy.

Stěna s krbovou pecí:

Město:

1. V krbové peci umístěny keramické nádoby nalezené ve městě.
2. Na stěně vedle pece doprovodný text a pod ním stůl s displejem.
 - Displej
 - přerod některých osad v města, hradby, zástavba, vybavení domů
 - Vyškov – křižovatka Brno – Olomouc – Kroměříž, brány, vápenka
 - obchod, oděv, řemesla, volný čas a zábava
 - epidemie
 - vybrané sbírkové předměty otáčející se v prostoru
 - texty a obrázky k tématu
 - zvuk (tržiště)
 - čichové stopy

Ostatní

- grafické práce a tisky (panely, plakáty, pozvánky, příp. průvodce či další informační prvky)
- překlady textů
- fotografie, kresby, kresebné rekonstrukce
- licence k užití textů, reprodukcí atp.
- čištění a oprava podlah
- oprava omítek, odstranění lišt, zasekání kabelů, výmalba
- doplnění zabezpečovacích systémů
- elektroinstalace, osvětlení expozice
- datalogery na měření teploty a vlhkosti
- restaurování vystavených exponátů
- oprava/výměna kamen, kryty na kamna
- příp. oprava dveří
- zastínění oken
- odpočinkové zóny
- upomínkové předměty

Krátké filmy:

Archaeo3DMuseum of Neolithic, Archeologie na dosah, Archeos, Cesty Archeologie, Národní muzeum, Prehistoric Survival, Primitive Technology, Virtual History

Vývoj člověka: <https://www.youtube.com/watch?v=qYJEEHfvjAM>

Paleolit: <https://www.youtube.com/watch?v=Lpx5jGn6GD4>

Mezolit: <https://www.youtube.com/watch?v=zL4l7mYkj2c>

Výroba ŠI: <https://www.youtube.com/watch?v=8CmdfG3ARiw>

Výroba BI: <https://www.youtube.com/watch?v=yJWVCHqu7Kc>

Výroba keramiky: <https://www.youtube.com/watch?v=RYi3sIDPM10>

Neolitický dům: <https://www.youtube.com/watch?v=lvZ0XReE4rs>

Neolitická vesnice: <https://www.youtube.com/watch?v=rROvowVJ13A>

Neolit: <https://www.youtube.com/watch?v=18ib5RW1bPo>

Kadlub: <https://www.youtube.com/watch?v=kT7ABdCJle4>

KZP: https://www.youtube.com/watch?v=UqRjrWyN_a4

Eneolit: <https://www.youtube.com/watch?v=ab0OewjuSjl>

Výroba bronzové sekerky: <https://www.youtube.com/watch?v=FluDODRdK2Y>

Tkaní na karetkách: <https://www.youtube.com/watch?v=-1VI682NAdA>

Doba bronzová: <https://www.youtube.com/watch?v=U4QY8xzEItc>

Halštát: <https://www.youtube.com/watch?v=-mg2D3W8pbk>

Keltské skleněné korálky: <https://www.youtube.com/watch?v=6ecuugdLSHk>